

בבא מציעא פרק רביעי - שאלות בקיאות על פרק 'הזהב'

חורף תשפ"א

השאלות אינן בהכרח לפי הסדר.

בדרך-כלל, התשובה כוללת חילוקים או דעות שונות; יש לציין אותם בקצרה, ואם הגמי' מכריעה כדעה מסוימת יש לציין זאת. כמו כן, אם התשובה תלויה במחלוקת ראשונים, כתוב בקצרה את הידוע לך. בהצלחה!

1. "וכי תמכרו ממכר" (מד. - מט.):

א) מיטלטלין נקנים במשיכה, ולא בכסף. מה מקור הדין וטעמו?

ריש לקיש (רבא: בסיוע פסוק ומשנה): מהתורה, "או קנה מיד". ר' יוחנן, רב הונא (מז.), רב חסדא, ר"נ: מן התורה מעות קונות (כפדיון הקדש), ותיקנו חכמים שלא אלא משיכה, שיטרח המוכר להציל במקרה של שְׂדָּפָה. (מז-מח.)

ב) לאור זה, האם אדם יכול לחזור בו מקניין כסף? אם כן, באיזה הליך זה כרוך? יכול לחזור בו, אך צריך לקבל עליו 'מי שפרע' (לאביי זו הודעה, לרבא זו קללה). ואף לריש לקיש, משום שחוזר מדיבורו (דיבור+מעות). (מז-מח.)

ג) מה דעת ר' שמעון בנידון הנ"ל? פְּרָט!

משיכה מדרבנן. ורק המוכר, שהפסד בידו, יכול לחזור בו מקניין המעות, שיטרח להציל את התבואה כי אולי תתייקר (והקונה - רק אם התנו שלאחר זמן יקבל; להלן עד:). אך אם החפץ בעליית הקונה המושכרת למוכר - אין יכולים לחזור. (מז: מט.)

ד) היכן מצינו במיטלטלין מעות קונות? כתוב בקצרה (2 לדעה אחת + 1 לדעה האחרת)

לר' יוחנן - בדלא שכיחא: דמי חפץ (מו:), 'מכר לי באֵלוֹ' (מז.). לריש לקיש - בגוי. (מח.)

ה) מְקַדְמָה - האם קונה? כמה?

קונה הפל (ועי' להלן עז:); ובמיטלטלין - ל'מי שפרע' - רב: רק כנגדו (ומותר לחזור בו רק מן השאר); ר' יוחנן: הפל. (מח.)

ו) "מעות אינן קונות". האם משיכת מעות בתורת קניין-חליפין קונה?

מחלוקת רב ולוי (מה:); ודעת שאר האמוראים שאין קונה - ר' יוחנן ותלמידיו (מו.), רב הונא (מז.) ורב פפא. (מז.)

ז) האם מטבע נקנית בקניין חליפין?

לא (כך הוכח. רב פפא אמר שנקנית לכו"ע, וחזר בו). (מה-מו.)

ח) האם ייתכן שדְּמֵי חֶפֶץ קונים (כמעות, ללא מְשִׁיכָה)? כיצד?

'אני חייב לך מעות עָבֹר שור, קח פרה זו תמורת דמיהשור' והסכימו - קנה את הפרה. לר' יוחנן ולרב נחמן, שפן התורה מעות קונות ורבנן הוא דגזור, בדלא שכיחא לא גזור. (מו.)

ט) "כל המיטלטלין קונים זה את זה" - לאתויי מאי? הסבר!

ר"ל: כיס מעות כנגד כיס מעות; שנפסלו לשימוש בהוראת המלך או במנהג הציבור (וצריכא, שפסולי המלך יוצאים בצנעא ומאידיך פסולי הציבור יוצאים במדינה אחרת). (מו:)

י) ימכר לי חפץ מסוים שלך במעות אלו שבגדיי - האם המעות קונות לו? מדוע?
 רב הונא: קונות, כיוון שלא הקפיד על סכום הם כחליפין (בר' יוחנן, ומילתא דלא שכיחא לא גזור בה רבנן).
 (מז.)

יא) סיכמו שימכור לו חמור תמורת פרה וטלה, ומשך את הפרה בלבד - האם קנה?
 לא. (רבא, מז.)

יב) יחליפין ומקפיד עליהן, מה הדין?

(עי' רש"י שמדובר בסודר) רב אדא: לא קנו אלא במשיכת שניהם; רבא (דחהו): קנו. (מז.)

יג) "הזהב קונה את הכסף והכסף אינו קונה את הזהב" - מה הפוונה "קונה" ו"אינו קונה"?

'קונה' להחיל את הקניין שלא יוכל לחזור בו, ולהתחייב בתשלום התמורה. כיון שמעות אינן קונות, ודאי בזהב ובכסף יש שנחשב 'מטבע' ומשיכתו אינה קונה, ויש להגדיר מה יותר נחשב 'מטבע' לעניין זה, ומה נחשב 'פרי' ומשיכתו קונה, ומחייבת את המושך בתשלום תמורתו. (מד. ורש"י)

יד) בצעירותו שָׁנָה רבי להפך. בילדותיה מאי סבר ובזקנותיה מאי סבר?

בילדותו סבר שהזהב, שְׁשָׁל חשיבותו, 'מטבע' ביחס לכסף ה'פרי'; ובזקנותו סבר שהכסף יותר עובר-לסוחר ולכן הוא ה'מטבע'. (מד.)

טו) "הנחושת קונה את הכסף, והכסף אינו קונה את הנחושת" - מדוע? האם גם בזה שנה רבי בצעירותו להפך?

הכסף חשוב יותר (לסברת 'ילדותיה') וגם עובר-לסוחר יותר. (לסברת 'זקנותיה'. מד:)

טז) להגדרות 'טבעא' ו'פירא' יש נפק'מ גם לדיני ריבית. מהי?

כיוון שהזהב 'פירא' (כ'זקנותיה' דרבי) אסור ללוות דינר-זהב בדינר-זהב, כדי הלוואת 'סאה בסאה' (ע' להלן עד-עה). [אך דינר-כסף בדינר-כסף לא נאסר אפי' ל'ילדותיה', שהכסף ביחס לעצמו לכו"ע 'טבעא']. (מד-מה.)

יז) להגדרות 'טבעא' ו'פירא' עשויה להיות נפק'מ לדיני חילול מעשר שני. מהי?

חילול סלעי כסף על דינרי זהב: אם הזהב 'פירא', 'טבעא' אפירא לא מחללינן'. (מד:)

יח) "אסימון קונה את המטבע והמטבע אינו קונה את אסימון", מהו אסימון (להו"א ולמסקנה)?

רב: מעות פחותות וקעות הניתנות בסימון לבית-המרחץ. ונדחה. ר' יוחנן: מטבע ללא צורה. (מז:)

יט) אדם רצה לקנות שומשמיין ונתן כסף, ולבסוף הפסד נגב - בגמי שתי לשונות; מה המקרה ומה הדין?

לשון א: השומשמיין התייקרו, והמוכר חזר בו ואמר לו 'טל כספך', והקונה לא לקח, ונגב. רבא: אין המוכר חייב כשומר כלל, אלא שעליו לקבל 'מי שפרע' או לשלם בשומשמיין. לשון ב - רב טבות: ביקש ממני בערב שבת, ואמרתי שאין לי, וביקש להפקיד אצלי את הכסף, ואמרתי 'הנה הבית לפניך'. ונגב. רבא: אין זה אפי' שומר חנם. (מט.)

כ) קניין סודר. מהיכן הוא נלמד?

ממגילת רות, בעז והגואל עשו קניין על הזכות לגאול את שדה אלימלך בשליפת ה'נעל'. (מז.)

כא) בכליו של מי קונים? וכיצד הקניין פועל?

רב, ת"ק, רב שישא: בכליו של הקונה, כחליפין (זה תמורת זה). לוי, רבי יהודה: של הפקנה, מקנה בהנאה שעמיתו מקבל ממנו. (מז.)

(כב) האם קונים בפירות? כיצד זה נלמד מן הפסוקים?

לדעת רב ששת (ור"ל, מו:) קונים בפירות, שנאמר "לקיים כל דבר"; ולדעת רב נחמן ורב שישא אין קונים בפירות, שנאמר "נעלו" למעט. (מז.)

כג) האם קונים בכלי העשוי מגללי בקר או באיסור הנאה? לשמואל קונים בכלי מגללי בקר; ורב שישא דייק מנוסח השטר הנהוג שאין קונים בשכזה ובאיסורי הנאה. (מז.)

2. "...אל תונו": אונאה במקח-וממכר (מט:-נב: נה. נו.-נז: נח: מז.)

(א) מהו שיעור האונאה במקח? התייחס לשיטות השונות בגמ' (לא לאופן החישוב).

שישית (מט:), וכן הלכה (נ:). ר' טרפון: עד שליש (מט:). ולדעת רבא (ואין כן דעת אביי) - התנאים חולקים לגבי השיעור במטבע חולקים גם כאן, ומשנתנו כר"ש, ר"מ: $1/24$; ר' יהודה: $1/12$. (נא:-נב.)

(ב) מה דין אונאה בשיעור זה בדיוק? הַבָּא את המחלוקת ואת פסיקת ההלכה.

רבי נתן, וכן פסק רבא להלכה: קנה המקח, ויחזיר לו ההונאה. רבי: יד המוכר על העליונה לדרוש אף ביטול המקח (או הקונה, כשהוא רָקָה - משנתנו, וע"פ רבא ורב אשי; אך לרבה נאמר לר' נתן, ולר' אלעזר תנא שלישי). (ג: נא.)

ג) כיצד יש לְחַשֵּׁב שיעור זה?

רב: יחסית לשווי המקח (שווה 6 ב-5 או 7 ב-7) בלבד; שמואל, ותנ"ה: או יחסית לְסָכּוּם ששולם (שווה 5 או 7 ב-6). (מט:)

ד) מה דין אונאה בפחות מן השיעור, ומה הדין ביותר ממנו?

בפחות - מחילה; ביותר - ביטול מקח. (ג:)

ה) תביעת אונאה במקח מוגבלת לשיעור-זמן מסוים. מהו?

עד כדי שיראה לתגר או לקרובו; ר' טרפון: כל היום. (מט:)

ו) שתי בעיות נשאלו בגמ' ביחס לזה, מֵהֵן? יָסָה להסיק, האם נפשטה איזו מֵהֵן?

האם המְחִילָה היא לאלתר או בכדי שיראה לתגר; האם ביטול מקח נתבע לְעוֹלָם או בכדי שיראה (ג:). לגבי ביטול מקח, נראה שמהברייתא ש"תניא כוותיה דרבא" הוכרע: "וזה וזה בכדי שיראה לתגר או לקרובו". (עי' רש"י נ: ד"ה זה וזה ועי' ריטב"א)

ז) מי יכול לתבוע האונאה לְעוֹלָם? מדוע?

המוכר (רב נחמן), כל עוד לא התייקר השער (רש"י). כי אין מקחו בידו ואינו מבחין באונאה עד שיראה כמותה נמכרת. (ג: ורש"י)

ח) לָאֵלוּ חפצים אין דין אונאה? (אָסֹף מן המשנה, מן הגמ', כולל דעות-תַּנְאָאִים יחידאיות)

תכשיטי בעה"ב וכלי תשמישו (נא:); פירש מראש שהמחיר מופקע (נא:); עבדים, שטרות, קרקעות, הקדשות (נו:); רבי יהודה: ס"ת (אין קָן לדמיו), בהמה ומרגלית (חשובים כדי לזווגם); ר' יהודה בן בתירא: במלחמה - סוס, חרב ומגן. (חיי נפש. נח:)

ט) תגר ספסר - האם יש לו אונאה? מדוע?

ר' יהודה אמר שלא; ונחלקו אמוראים בדעתו: רב נחמן ותנ"ה: יודע את המחיר ולא טעה אלא הוזיל, ועתה מתחרט. רב אשי: כוונתו שעל כל חריגה חוזר, תיקנו לו כי זו פרנסתו. (נא. ורש"י)

י) יעל־מנת שאין לך עלי אונאה - האם יש דין אונאה? האם זה תלוי במחלוקת ר' מאיר ור' יהודה לגבי המִתְנָה על מה שפתוב בתורה בדבר שבממון?

רב: התנאי בטל ויש אונאה; שמואל: התנאי קיים. אביי: כמחלוקת ר"מ ור' יהודה לגבי 'מקודשת ע"מ שאין לך עלי שאר וכסות'; רבא: יש לחלק (שם יודעת ומוחלת, ומאיך עקירת המצווה וְדָאִית). (נא:.)

יא) מהו שיעור האונאה בְּמַטְבַּע שנשחקה?

ר"מ: $\frac{1}{24}$; ר' יהודה: $\frac{1}{12}$; ר"ש: $\frac{1}{6}$ (ולרבא, גם כאן לר' טרפון $\frac{1}{3}$ - נחלת משה).

יב) מה שיעורה־הזמן המגביל תביעת אונאה זו? מה היחס בינו ובין שיעורה־הזמן שנאמר לגבי אונאה במקח?

בכרכים עד כדי שִׁירָאָה לשולחני, ובכפרים עד ערב שבת. אביי: וכן לגבי מִכְר, בכפרים עד ערב שבת; רבא: אין להשוות, שבמטבע רק השולחני בקי. (נב:.)

יג) אחרי שיעורה־הזמן הנ"ל - מהי שורת הדין, וכיצד ראוי לנהוג?

אינו חייב להחזירה, ואין לְמַרְמָה אלא תרעומת, אך מידת חסידות להחזירה (אם מְפִיָּקָה) אפילו אחרי שנה (נב:.)

יד) באלו מקרים מטבע־שנשחקה כשרה לשימוש בתורת מטבע פחותה־ממנה?

סלע שנשחקה לכדי שקל, ושקל לכדי דינר. (שחיקה של מחצית הערך. נב:.)

טו) לאלו שימושים כשרה סלע שנפחתה לכדי דינר? מדוע?

אסורה בשימוש אפילו כמשקולת וכשברכלי או במסירה למי שעלול להשתמש בה, שעומדת לרמות בה. אלא יקצצנה, ייקבנה (לכעין תליון) באמצע או יתִּיבְנָה. (נב:.)

טז) ומה דין סלע שנפחתה ועדיין לא הגיעה לכדי דינר?

ר' אמי: מותר לקיימה (נָפְר); רב הונא: יקצוץ. (נב:.)

יז) סלע שנפחתה בשיעור אונאה ויוצאת ע"י דחק, איזה ביטוי אמרו על המִסְרָב לְקַבְּלָהּ? איזו הלכה מנומקת באמירה זו?

"נפש רעה"; ומותר לחלל עליה מעשר שני לפי ערפה הפחות. (נב:.)

יח) מה הַשְׁוִי המזערי שנוהג בו דין אונאה?

לוי (ותנא; נו:). ששיעור ההונאה פרוטה. רב כהנא והמשנה: בפרוטות לא (אלא כשהמכר כאיסור) ההונאה פרוטה ושליש. (נה:.)

יט) האם נוהגת אונאה בשכירות מיטלטלין? מדוע?

נוהגת, כי "שכירות ממך ליומיה". (נו:.)

כ) איזו הלכה אמר רבא לגבי "דבר שבמִדָּה ושבמשקל ושבמניין"? ומה טעמו?

אפילו פחות משיעור אונאה חוזר - המקח בטל, מקח טעות, שהרי פירשו בחזקת כן ואינו כן; ואפילו בקרקעות. (נו: ורש"י. ורמב"ם [מכירה טו, א-ב] פירש שהמקח קיים ומחזיר האונאה לעולם.)

כא) חיטים שנזרעו וטרם הִשְׁרִישוּ - האם נחשבים מיטלטלין או קרקע? מהם שלושת הנפק"מ שהוזכרו בגמ' (ומה המקרים)?

לא נפשט. והנפק"מ - לאונאה (כשנמצא שלא זָרַע כפי שפָּסַם), לשבועה (כשהוֹדָה במקצתם), ולאיסור קִדָּשׁ (להוציאן ולאכלן אחרי העומר). (נו:.)

כב) עבדים, שטרות, קרקעות והקדשות - לאלו דינים הוזכרו במשנה? האם יש בהם ביטול מקח?

אין בהם - אונאה; תשלומי גנב - כפל וארבעה־וחמשה; שבועת שומר חינם; תשלומי שומר שכר (נו. והדרשות נו:). ביטול מקח יש להם; לגבי הקדש חֲלָקוּ אמוראים וידובר בס"ד להלן. (נז:.)

3. פדיון מעשר־שני והקדש (מד:-מה: מז: נב:-נח.).

א) חֲלָקוּ בִּישׁ וּבִיָּה הָאֵם מוֹתֵר לַחֲלָל סֹלְעֵי כֶסֶף מֵעֶשְׂר־שָׁנִי עַל דִּינָרֵי זָהָב. מִדּוּעַ אִסְרוּ בִּישׁ? (2 דְּעוֹת)

א: הַזֶּהָב 'פָּרִי' וְאֵין מַחֲלִילִים מִטְּבַע עַל פְּרִי (לְבַסּוֹף עַלָּה ב'קִשְׂיָא'); שְׁמָא יַעֲכֵב הַעֲלָאתָם לִירוּשָׁלַיִם עַד שִׁיִּצְטַבְּרוּ לוֹ מַעוֹת מַעֲשֵׂשׁ כְּדִינָר זָהָב. (מִד:-מֵה:)

ב) בִּיחָס לְמַחֲלוֹקֵת הַנִּיֵּל, חֲלָקוּ אִמּוֹרָאִים הָאֵם מוֹדִים בִּישׁ בַּחֲלִיל פִּירוֹת עַל דִּינָרֵי זָהָב. מֵה הִסְבְּרָה שִׁיּוּדוֹ? (2)

א: בִּיחָס לְפִירוֹת, הַזֶּהָב 'טְבַעָא'; ב: פִּירוֹת לֹא יִשְׁהָה, שְׁנֹרֵקְבִים. (מִד:-מֵה:)

ג) חֲלָקוּ בִּישׁ וּבִיָּה לְגַבֵּי חֲלִיל פְּרוּטוֹת נַחוּשָׁת (מֵעֶשֶׂר שָׁנִי) עַל סֹלַע - כַּמָּה מִצְרִיכִים בִּיָּה לְהַשְׁאִיר פְּרוּט, וּמִדּוּעַ?

חֲצִי הַסֹּלַע, שְׁלֹא תַתִּיקְרֵנָה בִירוּשָׁלַיִם בְּשַׁל הַבִּיקוּשׁ הַרְבֵּי. (מֵה:)

ד) וְכֵן חֲלָקוּ לְגַבֵּי פִרִיטָה סֹלַע מֵעֶשְׂר־שָׁנִי בִירוּשָׁלַיִם. מֵה שִׁיטַת בִּיָּה בְּזֶה וּמֵה טַעֲמָם?

יִפְרוּט רַק חֲצִיָּה, שְׁמָא תַתַּעֲפִשְׁנָה. (מֵה:; עֵינֵי דְעוֹתֵינָאִים נוֹסְפוֹת בְּמִשְׁנָה, מַעֲשֵׂשׁ ב, ט, וְעוֹדוּיּוֹת א, י)

ה) "וְצִרְתָּ הַכֶּסֶף בְּיָדְךָ" - מֵהִי מַחֲלוֹקֵת הַתְּנָאִים בַּעֲנִיִּין זֶה?

ר' יִשְׁמַעֲלֵ: מַחֲלִילִים מֵעֶשְׂר־שָׁנִי עַל אִסְיָמוֹן (מִטְּבַע לְלֹא צוּרָה), ש'וֹצֵרֵת' לְרַבּוֹת כָּל הַנִּצְרָר בִּיד; ר' עֻקְיָבָא: אֵין מַחֲלִילִים, "וֹצֵרֵת הַכֶּסֶף" - רַק כֶּסֶף צוּרָה. (מִז:)

ו) לְגַבֵּי סֹלַע שֶׁנִּפְחַתָּה בְּשִׁיעוֹר אֹנָאָה, "תֵּרִי זֵילִי לֹא מְזֹלְזִינִין" בְּמֵעֶשְׂר־שָׁנִי - הַסְּבֵר! וּמֵהוּ "יַחַד זֵילָא" הַמּוֹתֵר?

חַד זֵילָא - לְחַלְלוֹ עַל סֹלַע שֶׁנִּפְחַתָּה; וְחַד זֵילָא - לְחַלְלָהּ בְּדַמֵּי סֹלַע יָפָה. אֲלֹא מְחַלְלוּ עַל סֹלַע שֶׁנִּפְחַתָּה - וּלְפִי שׁוּוּיָה הַנוֹכַחִי. (נב:)

ז) "וּמִפְעוּרָוֹ וְלֹא כָּל מֵעֶשְׂרָוֹ" - מֵהוּ הַשִּׁיעוֹר הַמְּזַעְרֵי שֶׁל מֵעֶשְׂר־שָׁנִי הַיָּכוֹל לְהַתְּחַלֵּל (עַל מִטְּבַע)?

שׁוּוּהַפְּרוּטָה - ר' יוֹחָנָן וּר' אִמִּי: בּוֹ (וּקִשְׂיָא); ר"ל וּר' אִסִּי: בַּחוּמָשׁוֹ (נג: וְכִּן מִלְּשׁוֹן חֲזַקִּיָּה נב:), וְהַמִּשְׁנָה כּר"ל. (נה:; וְעֵי' עֵרְכִין כּו. תד"ה רַבִּי יוֹסִי)

ח) מֵעֶשֶׂר שָׁנֵי הַפְּחוֹת מִן הַשִּׁיעוֹר הַנִּיֵּל, מֵה תִּקְנָתוֹ?

חֲזַקִּיָּה: מְחַלְלוֹ (וְאֵת חוּמָשׁוֹ) עַל מַעוֹת שֶׁכֶּבֶר חֲלִיל עֲלִיהֶן (וּדְאִי לֹא חֲלִיל כְּנֶגֶד כּוֹלֵן). (נב:)

ט) עַל אִיזָה מֵעֶשְׂר־שָׁנִי אִמְרוּ שֶׁבְּטָל בְּרוּב? (2). מִדּוּעַ אֵינוֹ יְדַבֵּר שִׁישׁ לוֹ מִתִּירִין?

(1) שְׁאֵין בְּשׁוּוּיּוֹ פְּרוּטָה, וְאֵינוֹ דְשִׁילָמ - שְׁמִדּוּבֵר שְׁאֵין לוֹ מַעוֹת שֶׁחֲלִיל עֲלִיהֶן מַעֲשֵׂשׁ. (2) מַעֲשֵׂשׁ שֶׁנִּכְנַס לִירוּשָׁלַיִם וְאִח"כ נַחֲרָבוּ חוּמוֹתֶיהָ, קִלְטוּהוּ מַחֲיִצוֹתֶיהָ (אִפִּי' פְּחוֹת מִפְּרוּטָה) וְאֵין לַעֲשׂוֹת בּוֹ תִּקְנַת חֲזַקִּיָּה. (נג:)

י) מֵעֶשְׂר־שָׁנֵי פְּחוֹת־מִשׁוּוֵי־פְּרוּטָה שֶׁהַתְּעַרְבּ, הָאֵם אִפְשֵׁר לְצַרְפוֹ לְמֵעֶשְׂר־שָׁנִי נוֹסֵף וּלְחַלֵּל שְׁנֵיהֶם יַחַד? מִדּוּעַ?

אִי אִפְשֵׁר, כִּיוֹן שְׁמֵן הַתּוֹרָה בְּטַל בְּרוּב, לִכֵּן חִיּוּבוֹ אֵינוֹ אֲלֵא מִדְּרַבְּנָן, וְדִאֹרִייתָא וְדַרְבְּנָן לֹא מִצְטַרְפִּין. (נג:)

יא) מֵעֶשֶׂר שָׁנֵי שֶׁנִּטְמָא בִירוּשָׁלַיִם, מֵה עוֹשִׂים אֹתוֹ? מֵה הַמְּקוֹר לְכַךְ?

פּוֹדִים אֹתוֹ, "כִּי לֹא תוֹכֵל שְׁאֵתוֹ" (=לֹאֲכֹלוֹ, כְּמוֹ 'וְיִשָּׂא מִשְׁאֵת'). (נג:)

יב) מֵאֲכָלִים שֶׁנִּקְנוּ בִירוּשָׁלַיִם מִכֶּסֶף מֵעֶשְׂר־שָׁנִי, שֶׁנִּטְמָאוּ; מֵה עוֹשִׂים בָּהֶם?

פּוֹדִים אֹתָם; וְלִדְעַת רַבִּי יְהוּדָה יִקְבְּרוּ. (נג:)

יג) "מַחֲצִיזָה לְאֲכֹלֵי" וְ"מַחֲצִיזָה לְקִלּוּטֵי" - הַסְּבֵר. מֵה תּוֹקֵף שָׁנֵי דִינָיִם אֵלוֹ?

"אמר רבא: מחיצה לאכול - דאורייתא", החיוב לאכול מעשר-שני (או הנקנה בדמיו) בתוך מחיצות ירושלים.
 "מחיצה לקלוט - דרבנן", פירות מעשר-שני שנכנסו אל תוך מחיצות ירושלים נאסרו בכך בפדיון. (נג.)

יד) דיני חמֶשׁ. "חמשה חומשין הן" - מי הם החמישה המוסיפים חומש?
 הפודה נטע רבעי ומעשר-שני שלו; הפודה הקדשו; המועל בהקדש; גזלן שגשבע (והודה; ב"ק קג.); וזך שאכל בשוגג תרומה, בכללה תרומת-מעשר ואף דמאי. (נה.)

טו) לגבי אחד מן הנ"ל, יש קושיה שהתגלגלה ונידונה בבתי המדרש בבבל דורות אחדים. מהי, ומה התירוץ?

לגבי האוכל תרומת-מעשר של דמאי - "וכי עשו חכמים חיזוק לדבריהם קֶשֶׁל תורה" לחייבו אף חומש?!
 והתירוץ (שמואל), שמשנתנו כר"מ, שעשו חיזוק לדרבנן קְלֵדאורייתא, בגט שלא אמר השליח שבפניו נחתם, ובעברה"ב המוכר בשפֶּעַע מה שקנה מֵעַם-הארץ (אך בפדיון מע"ש-דמאי הקל). (נה-נו.) [ואב"י לא ניחא ליה בזה. ולדידה ר"ל כירושלמי שעשו כאן גזרה כדי שלא יזלזלו בו (משמרות כהונה)]

טז) כיצד מְחַשֵּׁב החומש?

מבחוץ (=תוספת 1/4. והכי סוגיין בכל דוכתא). ר' יונתן: מבפנים (=תוספת 1/5). (נג-נד.)

יז) האם תשלום החומש מעכב בפדיון מעשר-שני והקדש? פֶּרַט את הדעות בזה, ואת החילוקים וסברותיהם.

מן התורה אינו מעכב. וְחֵלְקוּ תְּנָאִים האם חוששים לפשיעה: לר' אליעזר אין חוששים כלל, ומותר לאכול.
 ולר' יהושע חוששים - אך יש צד להקל בהקדש, שהגזבר תובעו, ובשבת, עונג שבת - ובשבת בהקדש מודה.
 ורבי מתיר אף בחדא. (נד.)

יח) מהן ההלכות הנלמדות מהיקש החומש לקרן - בהקדש? במעשר שני?
 בתרומה?

בהקדש, שלא יתחלל על קרקע; במע"ש, שלא על אסימון; בתרומה, שזך שאֶכְלָה משלם רק חולין. (נד.)
 יט) האם יש חיוב חומש על חומש של מעשר-שני? של גזל? של תרומה? של הקדש?
 במע"ש - אין; בגזל, בתרומה ובהקדש - יש. (נד.)

כ) מה נקרא "הקדש שְׁנִי", והאם הפודה אותו משלם חומש? מדוע?

"הקדש שני" הוא דבר שהתפס לקודש תחת מה שהקדיש. על פדיונו אינו מוסיף חומש א: מיעט "ואם המקדיש". ב: "ואם בְּהֵמָה הִטְמֵאָה" שהיא 'הקדש-ראשון'. (נד.)

כא) מה שיעור ההנאה מן ההקדש, שעליו חייבים (קרן וחומש ואשם) מדין מעילה?
 שווי פרוטה. (נה.) אך עי' תוס' מעילה טו. ד"ה קדשי

כב) הקדשות אין להם אונאה - מה הפונונה? ומה החילוק של ר' שמעון?

פדה מן ההקדש בחריגה של שתות לכאן או לכאן - אין דין אונאה (אם כי כשההקדש הפסיד, צריך להשלים לו). רב חסדא: כשההקדש מפסיד - הפדיון בטל אפילו בפחות משתות (נו). רבי שמעון: לבהמת-קרובן שהמקדיש חייב באחרייתה (הרי עלי...), - יש הונאה (אם הוממה ומכרה); ולשאינו חייב (הרי זו) - אין. (נח.)

כג) האם בהקדש יש ביטול מקח?

לדעת ר' יונה - יש; ולדעת ר' ירמיה - אין. (נו.)

כד) חילל בעלת-מום על תמימה ששווייה פחות - חֵלְקוּ ר' יוחנן ור"ל האם תשלום החסר להקדש הוא מן התורה. במה הם חֵלְקוּ?

א: ביותר משתות, ולר' יונה השיטות הפוכות, וחֵלְקוּ בדשמואל (הקדש שווה-מְנָה שחיללו על פרוטה) או האם מותר לחלל על פרוטה לכתחילה. ב: בשתות, וחֵלְקוּ האם פירוש "אין להם אונאה" כרב חסדא שחזר בכל חריגה. (נו.)

כה) בני עיר ששלחו שקליהם למקדש ואבדו השקלים - השליח יישבע. לְמִי, ומדוע?
אם לא נתרמה הלשכה - לבני העיר, ומדרבנן, שלא יזלזלו בהקדש (ר' אלעזר), או: בשומר שכר, ובאונס, וכדי לקבל שכרו (שמואל). ואם כבר נתרמה הלשכה - לגזבר, ולשמואל - לבני העיר בפני הגזבר. (נח.)

4. 'שיהא הין שלך צדק' (מט. נח:-ס):

א) דברים - האם ייש בהם משום מחוסרי אמנה? מה בין זה ובין קניין מעות?
לדעת ר' שמעון ור' יוחנן יש בהם משום מחוסרי אמנה (ואין לחזור בו, כל שסמך על דבריו), ולרב אינו 'מחוסר אמנה'. (מט.)

ב) דברים - מתי לכל הדעות ייש בהם משום מחוסרי אמנה, ומתי אין בהם?
בהבטחת מתנה גדולה או שבנו הבטיח - אין משום מחוסר אמנה (השומע לא סמך בדעתו); המדבר אחד בפנה ואחד בלב - מחוסר אמנה (והיה צדק) [והקב"ה שונאו - פסחים ק"ג:]. (מט.)

ג) אונאת דברים - מתוך הדוגמאות שבמשנה ושבברייתא, שלוש דוגמאות נוגעות לענייני מקח וממכר. מהן?

'בכמה חפץ זה?' ואינו מעוניין לקנות; התמקחות כשאינו לו כסף; 'פלוני מוכר תבואה' ושקר הוא. (נח:)
ד) הבא את הדוגמאות שזכרו במשנה ובברייתא לגבי בעל תשובה, בן גרים, גר, ובעל ייסורים.

'זכור מעשיך הראשונים', 'זכור מעשי אבותיך', 'פה שאכל נבלות וטרפות וכו' בא ללמוד תורה שנאמרה מפי הגבורה?!, '...זכרנא מי הוא נקי אבד...'. (נח:)

ה) מה המקור לאיסור זה? ומדוע נאמר בו "וְיִרְאֶת מְאֹדֶיךָ"?

"ולא תונו איש את עמיתו ויראת מאהיך" (ויקרא כה, יז). לעתים רבות רק האדם עצמו יודע האם דבריו נאמרו בתמימות (באמת רוצה לקנות וכד') או בעקלקלות. (נח: ורש"י)

ו) "גדול אונאת דברים מאונאת ממון", מדוע? (3)

נאמר בה "וְיִרְאֶת"; היא בגופו; אי אפשר להשיבה. (נח:)

ז) מה ההקשר של מעשה 'תנורו של עכנאי' בפרקנו?

אונאת דברים. אימא שלום, אשת ר' אליעזר, בתשובה לשאלתו כיצד ידעה שר"ג נפטר: "כך מקובלני מבית אבי אבא: כל השערים ננעלים חוץ משערי אונאה". (נט:)

ח) איסור אונאת דברים אינו חל על כל אדם. מה הפלל, ומהיכן נלמד הדבר?

רק במקיים תורה ומצוות, שנא "עמיתו": "עם שאתך בתורה ובמצוות". (נט. ונמ"י לב:)

ט) במי אדם צריך להיזהר במיוחד מפני אונאת דברים, ומדוע?

אשתו; שמתוך שדמעתה מצויה אונאתה קרובה. (נט.)

י) אונאת הגר - כמה לאווים עובר הנכשל בזה? והלוחצו?

אחד זה ואחד זה בשלושה. (נט:)

יא) מדוע הזהירה התורה פעמים רבות על אונאת הגר?

"מפני שסורו רע", שיצוד הרע היה רגיל בחטא ועלול לחזור לדרך זו. (נט:)

יב) המלפין פני חברו ברבים - מה משמעות הביטוי? מה "נוח לו" לאדם לעשות ולא להלבין פנים, ומניין נלמד? (2)

דאזיל סומקא ואתי חיורא (נח:). "נוח לו" לבוא על ספק אשת איש, מדרשת רבא לגבי מכלמי דוד; להפיל עצמו לכבשן האש, מתמר פלתי יהודה (ש"שלחה אל חמיה" ולא אמרה במפורש). (נט.)

יג) מה עוד נאמר בגמ' בחומרת עוון המלבין פני חברו ברבים (מלבד הני"ל)? (2)

כאילו שופך דמים; מן היורדים לגיהנם ואינם עולים. (נח):

יד) **הטעיה**. האם ומתי מותר לְעַרְב - פירות בפירות, תבואה חדשה בישנה, יין חריף ביין, שמרים ביין?

פירות בפירות (משדה אחרת מזו שאמר) אסור, וכל שכן תבואה חדשה בישנה (למכרה כישנה, ואפילו הקדשה יקרה). יין חריף ביין - מותר; בעת דריכת הגת, שמשפּיחו; וכעת מערבים תמיד (רב פפא: הכל יודעים ומוחלים; רב אחא ב"ר איקא: כרבי אחא, שאפשר לטעום ולהבחין). שמרים מותר ביין שלהם, ולא בחבית אחרת. (ס.) טו) למי מותר לערב תבואה מְגֻרְנֹת שונים או יין מְגֻתֹת שונים, מדוע, ובאיזה תְּנָאִי?

לתְּגַר, כי ידוע שקונה מאנשים שונים; ובתנאי שלא יתכוון לְעַרְב רע בטוב להתעות בו. (ס.)

טז) באלו שלושה מקרים מותר למכור יין שמעורבים בו מים?

התערב לו ומודיע לקונה (אך לא ימכרנו לתגר); במזיגה נְפָרֶת (כמזיגת רבא, המים פי 3); במקום שנהוג, בעונת הדריכה ולפי הכמות הנהוגה. (ס.)

יז) ברירת פסולת מן הגריסים - באיזה מקרה מוסכם שאסור, ובאיזה מחלוקת ומה הטעמים?

כשבורר רק את הגריסים העליונות אסור (רמאות). כשבורר את כל הגריסים, אבא שאול אסור (שמייקרן בכך הרבה מן הראוי), וחכמים מתירים וזו שיטת רבי אחא המתיר בדבר הנרְאָה. (ס.)

יח) "אין מפרכסין". ייפוי לקראת מְכִירָה - מְנָה ארבע פעולות אסורות.

זקיפת שערות בהמה (במי סובין; במסרק) שתְּנָאָה שְׂמָנָה; צביעת שערות עבד שִׁנְאָה צעיר; שריית בשד במים (שִׁלְבִין וִינְאָה שְׂמֹן); ונפיחה בקרבי בהמה. (ס.)

יט) האם מותר לחנווני לחלק ממתקים לילדים? מדוע?

ר' יהודה אסור, שפְּרָגִילִם לבוא אליו; וחכמים מתירים, שגם האחרים יכולים לחלק. (ס.)

כ) האם מותר לחנווני למכור בזול מן המקובל?

ר' יהודה אסור, וחכמים אומרים זכור לטוב (גורם הוזלה מוצדקת). (ס.)

5. אחרים (מד: מו. נא: נה.: נז.: נח. נט.: ס.):

א) האם בית הדין נזקק לתביעה פחותה מפרוטה?

לא. ואם כְּסוּף הדין תבע הנידון את התובע פחות מפרוטה - רב קטינא: דנים; לוי: אין דנים. (נה.)

ב) כיצד יכול שומר לקבל שכר עבור שמירת רבשבת?

בהבלעה בתוך שכרו לכל תקופת השמירה. (נח.)

ג) לאיזה מאמר הובא המלך אחאב כדוגמה? מה הקשו על מאמר זה, ומה שני התירוצים?

שההולך בעצת אשתו נופל בגיהנם. והקשו ממאמר העם "איתתך גוצא גחין ותלחוש (=תקשיב) לה". והשיבו: א. יקשיב לה בענייני הבית; ב. בענייני חול. (נט.)

ד) "יהא אדם זהיר בתבואה בתוך בֵּיתוֹ, ש... - מה ההמשך? (2)

שאינ מריבה מצויה בתוך ביתו של אדם אלא על עסקי תבואה; שלא נקראו ישראל דלים אלא על עסקי תבואה. (נט.)

ה) "וּלְאַבְרָם הָטִיב בְּעִבְרָה" - מה נלמד מכאן?

שאינ הברכה מצויה בבית אדם אלא בשביל אשתו, ולכן יהיה זהיר בכבודה. (נט.)

ו) כתב בבית יוסף (או"ח סי' קלא) בשם תלמידי רשב"א שאין לדבֵר בין התפילה לתחנון, ושמקור דין זה מדוקדק מפרקנו. התוכל לזהות את המקור בפרקנו? במעשה תנורו של עכנאי (נט:), אשת ר' אליעזר לא הניחה לו ליפול על פניו, וזו לשון חידושי ריטב"א: "תמיהה מילתא, היאך אפשר שלא תזוז ממנו כל היום?! - ומכאן מביא רבינו שאסור להפסיק בשיחה ובדברים אחרים שאינם של תפילה בין תפילה לנפילת אפים".

ז) מי אמר: "לא בשמים היא"? "צדיק מצרה נחלץ ויבא אחר תחתיו"?

(ד) ר' יהושע (נט:); (2) רב פפא בר שמואל. (ס:)

ח) על מי נאמר בפרקנו "זכור לטוב"?

על המוכר בזול מן השער, לדעת חכמים, שגורם לאוֹצְרֵי פירות להוזיל. (ס:)

ט) לקראת פרק איזהו נשך: בפרק הזהב ארבע הלכות בענייני ריבית. כתוב אותן בקצרה.

(1) אסורה הלוואת דינר־זהב ע"מ להחזיר דינר־זהב (מד:-מה:); (2) אין לו לשלם לפועליו בשוק, ויש לו בביתו - אומר לשולחני 'תן לי מעות בכדינר, ואשלם לך מְבִיתִי בתוספת מעה' (א: ללא צורה, נקנו מיד בחליפין; ב: כ'הֲלוֹנִי עַד שִׁבּוּא בְנִי') (מו:); (3) ה"נושא ונותן באֲמִנְהוּ" (המקבל סחורה למכור במחיר שיוכל) ייטול שכר טרחה כְּמִקּוּבֵל; לא יקבל סחורה נוספת, טובה (הנמכרת מהר), כדי לתת שווייה לבסוף עִם המתקבל־ממכירת הרעה ותוך ותור על שכר־טרחה (שהווייתור הוא תמורת הַנָּאֲתוּ בִּינְתֵימִי הַטּוֹבָה) (נא: לפי רש"י שם); (4) אין ריבית להקדש (הלווה הגזבר לְבָנִים בטרם שילם ההקדש על קנייתו; סְפִקְסוּלַת שִׁסְיָם על 4 סאים בסלע, ובינתיים התייקרה). (נז:)

וְדַעַת מִתְּרוֹץ

נְבָחַר

עיוני הלכה

